

УДК 008

Жанна Янковська

**МИТЦІ МАЛОЇ ВІТЧИЗНИ:
СПІВВІДНОШЕННЯ ТРАДИЦІЙНОГО
ТА НОВАТОРСЬКОГО У ТВОРЧОСТІ ХУДОЖНИЦІ
З М. НЕТИШИНА СВІТЛАНИ ЛЕЛЯХ**

Розвідка присвячена митцям, які творять на місцевому рівні, зокрема, у ній проаналізовано творчий доробок художниці та скульпторки із Хмельниччини (м. Нетішин) Світлани Мефодіївни Лелях, яка є надзвичайно обдарованою особистістю, виступає як графік, скульптор, майстер декоративно-ужиткового мистецтва, пише вірші, проявляє себе й у інших жанрах творчості. Зокрема, у її художніх творах простежуються риси як традиційності, так і цілком новаторські.

Ключові слова: Світлана Лелях, митець, художник, скульптор, спосіб зображення, пам'ятники, меморіальні дошки, графіка, книжкова ілюстрація.

Yankov'ska Zh. The artists from little Motherland: the correlation between traditional and modern in creative work of artist from Netishyn Svitlana Lelyakh

The article is devoted to investigation of creation works of artists, who works on the local level. Author pays attention to the works of painter and sculptor from Khmelnyc'kyj region (Netishyn) Svitlana Lelyakh. She is very talented person and creates graphics, sculpture, ornamental art. She also writes poetry and manifests herself in other kinds of art. Her works have traditional and modern features.

Key works: Svitlana Lelyakh, painter, sculptor, kind of image data, memorial plate, graphics, book's illustration.

Янковская Ж. Художники малой Отчизны: соотношение традиционного и новаторского в творчестве художницы из г. Нетешина Светланы Лелях

Статья посвящена художникам, которые творят на местном уровне, в ней в частности проанализировано творческое наследие художницы и скульптора из Хмельниччины (г. Нетешин). Она является очень одарённой личностью, выступает как график, скульптор, мастер декоративно-прикладного искусства, пишет стихи, проявляет себя и в других жанрах творчества. В

частности, в её художественных произведениях прослеживаются черты как традиционности, так и полностью новаторские.

Ключевые слова: *Свелана Лелях, художник, скульптор, способ изображения, памятники, мемориальные доски, графика, книжная иллюстрация.*

Духовну атмосферу серед народу завжди створювали не лише відомі особистості, визнані на державному рівні, але і ті (а часто навіть більше), які працювали поруч, діяльність яких була знаною і близькою. Це стосується і митців, художників, адже творчість кожного, навіть визнаного в державі та поза її межами, мала початок і прихильників найперше на локальній місцевості, і найчастіше це була мала батьківщина митця. Тема є досить актуальною сьогодні, оскільки зачіпає і має на меті бодай фрагментарно проаналізувати той шлях, який проходить митець місцевого рівня до визнання. Цікавою тема є ще й тому, що сьогодні, коли в умовах незалежності у мистецтві йдуть процеси відродження національних шляхів розвитку, переосмислення спадщини минулого, її оцінка, відновлення штучно перерваних стилів та напрямів, зростає інтерес до особистостей, які творили і далі творять на місцевому рівні. Серед них є молоді енергійні новатори, що прагнуть змін, можливо, менше опираються на традицію, більше тяжіють до модерних стилів, прагнуть по-новому заявити про себе, показати власне філософське бачення, багатовимірність світу і буття людини. Є й такі, які більше опираються на традицію, намагаючись заглибитись у коріння національної свідомості, показуючи своє розуміння естетичного, прагнучи до гармонії зовнішнього та внутрішнього. Для одних художників мистецтво – це професія, якій вони навчалися в середніх чи вищих спеціальних навчальних закладах під керівництвом педагогів, для інших – процес самовираження й реалізації таланту, внутрішньої потреби творити, процес інтуїтивних проб, падінь і злетів. У кожного – свій метод, стиль, своя символіка. Як зазначав Т. Андрущенко у статті «Мистецький твір як процес», «сильна сторона мистецтва не в поясненні, а в умінні з допомогою власної мови, символів знайти ґрунт для узгодження між людиною і її досвідом»[1, с. 3]. Напевне, найбільшою досконалістю відзначаються ті, яким вдається поєднати традицію із новим сучасним розумінням дійсності, модерн і той досвід, що напрацьований попередниками, помноживши все це на власний талант. Кілька слів про іноді дещо неправильне розуміння традиційності сьогодні загалом у духовному житті. Тут доречно було б згадати слова Б. Путілова, який писав: «Неправильно розуміти під традицією щось відстале, консервативне. Головна ознака традиції – не

відсталість, а певний ступінь сталості і неодмінно міцність спадкових зв'язків у розвитку. Традиційність є специфічна форма народного життя, культури, побуту, форма його руху» [4, с. 167]. Це цілком стосується і мистецтва. Рідна земля, мала Батьківщина для кожного митця – джерело натхнення, світ його творчості. Спадщина кожного художника є духовним надбанням насамперед краю, де він зростав, жив і починав творити (чи і постійно творив), де його творчість вперше помітили, прийняли та оцінили.

Такою, безумовно, цікавою та обдарованою особистістю є мисткиня із Хмельниччини, яка і зараз проживає у м. Нетішині Хмельницької обл., Світлана Мефодіївна Лелях. Сьогодні вона має досить багатогранний та вагомий творчий доробок, має визнання й перемоги на Всеукраїнських виставках, та найбільше шанованою є на своїй малій Батьківщині, для людей якої працює. Тому джерельною базою для цієї розвідки і стали безпосередньо її твори та польові записи (власне, розмови із художницею), окремі публікації у пресі, спогади близьких та колег.

Мистецька дійсність, вимагаючи з'ясування естетичних орієнтирів, постійно стимулює потяг митців до нового як умови реалізації їх культурного призначення, до пошуку образів, засобів та прийомів, найбільш відповідних, суголосних індивідуальному осмисленню автором дійсності, параметрів власної ідентичності або творчості. П. Білецький у праці «Мова образотворчих мистецтв» визначає: «Мистецтво, подібно до мови, є засобом спілкування людей, подібно до науки – засобом пізнання дійсності, подібно до педагогіки й моралі – засобом виховання, прищеплення знань і норм поведінки в суспільстві. Мистецтвом можна назвати будь-яку цілеспрямовану діяльність людини, вміння знайти спосіб втілення ідеї в тій чи іншій формі» [2, с. 4].

Мистецтво художниці Світлани Лелях дуже тонке, жіноче, досить багатогранне – крім оптимістичних, радісних творів, є і сумні, філософські, складні. У її роботах гармонійно поєднуються сила художнього мислення і витонченість жіночої природи з її романтичністю й чутливістю. Її творчості також притаманні вірність традиціям вітчизняного мистецтва і пошуки свого самобутнього напрямку, формування образно-художньої системи, пов'язаної з народним світобаченням, його етичними й естетичними ідеалами. П. Білецький у вищезазначеній праці стверджує: «Образи виникають у свідомості людини під впливом реальної дійсності, сприйнятої за допомогою органів чуттів. Вони є копіями, відбитками дійсності, її відповідниками. Образи зберігаються в пам'яті людини і можуть бути відтворені уявою. На основі образів пам'яті художник створює нову реальність – худож-

ні образи, які, своєю чергою, викликають у свідомості людей низку уявних образів. Образність робить мистецтво незамінним засобом поширення ідей в масах» [2, с. 5]. Ці слова можна цілком співвіднести із творчістю Світлани Лелях.

Народилася художниця 8-го березня 1950 року в селі Лисиче Славутського району Хмельницької області в багатодітній сім'ї хліборобів. Її батько був майстровитою людиною, саме від нього Світлана перейняла любов до різьбярства, столярства та шевської справи ще у шкільному віці, що пізніше знадобилося їй у фаховій діяльності як художника і скульптора. Мати мисткині уміла вирізати візерунки на папері і на тканинах, вишивати і в'язати з ниток та вовни, розмальовувати стіни помешкань, комини печей народними орнаментами. Світлана, приглядаючись до маминої роботи, сама рано почала малювати, займатись різьбою по дереву, складати вірші та пісні, грати на акордеоні. Отже, можна говорити про те, що прагнення і талант до мистецтва вона успадкувала від своїх батьків [6].

У 1967 році, після закінчення місцевої десятирічки, Світлана Лелях вступає до Хмельницького культосвітнього училища на музичне відділення по класу акордеона, однак після автомобільної аварії змушена була залишити навчання. У 1968 році вона виїхала до Криму. Тут за деякий час стає директором Будинку культури селища міського типу Ново-Олександрівське Сімферопольського району. У цей час навчається в Московському народному університеті мистецтва імені Н. Крупської на заочному відділенні, працює в жанрі живопису та графіки. Але дається взнаки хвороба, і вона повертається з Криму додому – на Славутчину. Тут лікується і водночас плідно працює, проводить виставку робіт з коріння дерев. У 1976 році виїжджає до Казахстану, де проявляється її талант художника-скульптора. Багато працює на замовлення, роботи набувають популярності. Протягом чотирнадцяти років вона виконувала складні за формою та змістом роботи: оформляла культурні та навчальні заклади, музеї, дитячі садочки, проектувала та оформляла площі, сквери, фасади приміщень, створювала й споруджувала пам'ятники в Амурській, Північно-Казахстанській, Тургайській, Аркаликській, Кокчетавській, Тюменській, Кустанайській, Семипалатинській, Цілиноградській та інших областях. 1977 року вона переїздить до Володарського району Кокчетавської області, де майже три роки працює над проектуванням і оформленням Центральної площі та музею першоцільного радгоспу «Світлий» Куйбишевського району, в радгоспі «Рузаєвський» проектувала і здійснювала оформлення також центральної площі та ін. Із

1980 до 1982 року у молодіжному центрі «Корніївка» Московського району працювала над проектом центральної площі і комплексним пам'ятником загиблим у 1918-1922 та 1941-1945 рр. У цьому ж районі Світлана Лелях оздоблювала навчальні заклади, а також об'єкти у радгоспах Парангульського, Заградівського, Спасівського, Яснівського та інших районів. У названому регіоні, було здійснено відливу у бетоні монументальної стели «Московський район», поруч з цим вона оформляє і так само у бетоні робить відливу монументального в'їзду «Ленінський район», а також прикрашає радгоспи «Покровський», «Улянівський» та ін.

У 1984–1986 рр. у Тургайській області Світлана Мефодіївна працювала у жанрі паркового мистецтва – проектувала розбивку площі та оформляла сквери ряду районів: Аркаликського, Жанадалінського, Амантугайського, Амангельдінського, Тугайського, а також оздоблювала різні об'єкти у радгоспах цих районів. Такі ж роботи було виконано у Північно-Казахстанській області: Тимирязівському, Молодогвардійському, Ленінському районах. Наступні три роки було віддано тематичному оформленню інтер'єрів Будинку культури села Таугаш, Дружбинської сільської ради, Спасівської школи. У Сергіївському районі Північно-Казахстанської області вона розробила і втілила у життя декоративне оздоблення інтер'єрів. Працювала над оздобленням дитячих садочків та середніх шкіл цих районів, а також окремих сіл інших областей краю. У цей період художниця починає працювати у жанрі книжкової графіки та виготовлення буклетів. Зла іронія долі вкотре підстерігає Світлану Мефодіївну – вона з чоловіком потрапляє у четверту в житті автокатастрофу, внаслідок якої отримала важкі травми, а найбільшу душевну – передчасна смерть чоловіка [6].

У 1990 році Світлана Лелях переїздить до м. Нетішина. Під час недуги пише низку віршів, опублікованих на шпальтах Рівненської обласної газети «Вільне слово», газети «Енергостроитель», «Трудівник Полісся», «Нетішинський вісник», «Пульс», «Перспектива», де надруковано і чимало її малюнків (у техніці газетної графіки). Повернувшись на Батьківщину, вона знайомиться з відомими поетами та письменниками, художниками та скульпторами: волинським поетом О. Т. Багатчуком, на Хмельниччині – з В. О. Мальчук, В. П. Гусаровим, Г. О. Митюк, письменником В. І. Кравчуком, М. Ф. Федунцем, М. А. Мачківським, М. М. Руцьким, М. І. Середою, скульптором С. Л. Чумаковим та іншими. У 1995 році Світлана Лелях оформила книги місцевих авторів В. П. Гусарова «Средоточие» та Г. О. Митюк «Мить натхнення» у техніці книжкової графіки. Ось уже біля 20-ти років за власні та найбільше

кошти місцевих меценатів створює пам'ятники і меморіальні дошки, трудиться над проектами і малюнками складних виробів, посуду, одночасно працює над персональною виставкою різних жанрів, куди входять портрети знаменитих земляків, відомих діячів культури та мистецтва. Публікує не лише вірші, але й публіцистичні статті про відомих людей рідного краю, пише їхні портрети. Такі публікації, як правило, супроводжують виконані нею графічні малюнки.

У 1999 році Світлана Лелях розпочала, а 2005 року остаточно завершила спорудження пам'ятника репресованим односельцям, серед яких є і її родичі, у селі Лисичому. Будь-який пам'ятник споруджують на дуже довгі роки, а в ідеалі – на вічність. Цим і зумовлені тематика, стиль, матеріал монументального мистецтва. Те, що створюється на вічну пам'ять, лишається у спадщину прийдешнім поколінням.

Ідея створення монументального пам'ятника жертвам голодомору та репресованим у 1920-1950-х рр. в с.Лисиче на Славутчині зародилась у Світлани Мефодіївни після спогадів родичів та земляків. Жахливі картини тих часів глибоко вразили майстриню, з'явилося стійке рішення увіковічнити пам'ять своїх односельчан, замучених у сталінських тюрмах та катівнях, вивезених далеко за кордони України. Згадалися і розповіді українців, які жили цілими поселеннями у Казахстані, про те тяжке горе, яке довелось пережити їм самим, їхнім батькам та нащадкам. Ледей ставши на ноги після хвороби, попри заборону лікарів, захоплена ідеєю, майстриня у Лисичому місяць працює з 93-річним Серафимом Сидоровичем Яковчуком. Так з'явився мартиролог, який повністю підтвердили далекі і близькі родичі репресованих, старожили села. Композицію пам'ятника складають дві білі стели, увінчані хрестом, оббиті колючим дротом, заготовані на зразок тюремних вікон. А між ними уже в 2005 році встановлено стилізований купол церкви, дзвін і фігура Божої матері із дитям на руках – Заступниці й Страдниці. Поряд на гранітному постаменті назва пам'ятника «Ніколи не забуті» і герб України, відлиті з чавуну. Дві колони-стели різні за розмірами увінчуються зверху хрестом, вони умовно нагадують про два виснажливих голодомори 1930–1933 та 1946–1947 рр. Різні за висотою колони ніби втілюють жахливий вимір кількості жертв – людських життів. Хрест символізує вічну пам'ять та упокоєння душі. Колючий дріт і ґрати – це атрибути жалюгідного життя гнаного українця тим страшним страдницьким шляхом репресій, по якому у вагонах-товарняках везли людей. Дзвін – це символ пам'яті, що нагадує про тих, кого вже немає. Кетяги калини – одвічний символ смутку. Поряд – три старезні ялини, посаджені, кажуть лисичани, ковалем Жо-

ганом, родина якого так і не повернулася на рідне обійстя, на місці якого споруджено пам’ятник у центрі села. Композиційне рішення монумента настільки всеохоплююче, що в уяві емоційно схвильованої людини виразно постають події тих страшних лихоліть [6].

У 2001 році, напередодні Дня Незалежності України, скульптор Світлана Лелях завершила ще одну свою роботу – пам’ятний монумент воїнам Української повстанської армії у селі Стригани на Славутиччині. Думка про спорудження пам’ятника полеглим учасникам визвольних дій у представників демократичних сил Нетішина, Славути виникла ще на початку дев’яностих років. Спочатку був насипаний курган і встановлено хрест. Коли розпочалось його спорудження, довелося зіткнутися із багатьма перешкодами, зокрема, тим, що не вистачало коштів навіть на будівельні матеріали. «Будівництво давалося важко, постійно виникали проблеми. Здоров’я мене часто підводило, бо торік перенесла складну операцію. Але, дякуючи Всевишньому, всім вистачило сил по-належному вшанувати пам’ять загиблих», – ділиться враженнями скульпторка [6].

Про бій, який був увіковічений у цьому монументі, що відбувся в травні 1944 біля Ріпищ, Микола Руцький у документально-історичній книзі «Голгофа» пише: «О дев’ятій ранку біля Бридурина червоні атакували оборонну лінію упівців...Але більшу їх кількість одухівці відсікли від основних сил. Під час бою, добре орієнтуючись у лісі, Одуха з частиною свого загону несподіванно перекрив їм вихід на південь... Почалась паніка, упівців розстрілювали майже впритул... Усього в цьому бою загинуло 127 упівців, а двадцять вісім потрапили у полон... Декому пощастило вирватися з цього пекла» [5, с. 170–171]. Пам’ятник – символ тих подій. Він споруджений не в тому місці, де безпосередньо відбулися бої, доступ туди через болотисту місцевість неможливий. Сам монумент – це висока стела, над якою змонтовано посріблений малий герб Української Держави – тризуб, який також можна читати як «воля». На стелі прикріплений хрест. На споруді виписані цифри «1944», що вказують на рік події. Оздоблена стела червоно-чорною емблемою УПА із зображенням меча та дубового листя. Окремо перед спорудою на бетонній підставці – базальтова дошка з написом: «Слава героям – воякам УПА, борцям за Українську Державу, які загинули 13 травня 1944 року в бою з червоними партизанами та військами НКВС». Сьогодні ми усвідомлюємо історію і розуміємо, що людська пам’ять вище політичних амбіцій.

Скульпторка також створила пам’ятник борцям за волю України у Моршині. Зараз вона працює над спорудженням монументу жертвам

голодомору 1932-1933 рр. у м. Нетішині. Зараз проведені лише підготовчі бетонні роботи, але ескіз пам'ятника неодноразово публікувався у місцевій пресі із зверненням до населення про збір коштів на його спорудження.

Велику частину творчого доробку Світлани Лелях становлять меморіальні дошки. 2000 року мисткиня створила в подарунок для рідного села дві меморіальні дошки з барельєфами – Героя Радянського Союзу Кліма Карповича Олейнюка та загиблого на війні в Афганістані кавалера ордена Червоної Зірки Віталія Леонідовича Троцюка.

На барельєфі із зображенням портрета Героя Кліма Олейнюка (його фото збереглося у рідних, відомі також історія його родини, яка була розкуркулена та вислана до Сибіру, обставини його загибелі та подвигу при форсуванні Дніпра) Світлана Лелях відтворила образ людини сильної волі і незламного духу, у ньому немовби сконцентровані найкращі риси: відвага, мужність, готовність до подвигу. Але разом з тим, – це реальна людина, її односельць.

Віталій Троцюк загинув у 1981 році на далекій Афганській землі. Йому було лише двадцять. На барельєфі – зовсім молодий юнак з ледь помітною посмішкою, з приємним виразом обличчя, з очима, що дивляться на нас крізь час і простір. Обличчя і посмішка говорять про його доброзичливість, людяність, веселу вдачу. Якщо Клим Олейнюк для більшості жителів села – уже легенда, його пам'ятають хіба що ті, кому за сімдесят, то Віталія Троцюка пам'ятають усі, окрім школярів. Так народ творить свою історію, не десь, далеко, у кабінетах, а тут, на місці, в окремо взятому селі, де свої жителі, герої і митці.

У 2001 році С. Лелях створила меморіальну дошку видатного політичного діяча, патріота України, депутата Верховної Ради України, Героя України В'ячеслава Чорновола. Вона розміщена у м. Славуті біля входу до районного Будинку культури. В'ячеслав Чорновіл належить до когорти тих, хто на терези прагнення бачити свою Україну вільною і незалежною ставили своє життя. Він був нагороджений орденом Ярослава Мудрого 5-го ступеня. У Славуті побував двічі, де виступав саме у залі районного Будинку культури.

У розмові скульпторка зазначила, що сама не зустрічалася з Чорноволом, але збрала великий фотографічний матеріал, де він зафіксований у різні роки життя, передивилася багато фільмів, детально познайомила з його біографією. На барельєфі С. Лелях вдалося зрозуміти і передати сутність образу борця за незалежність України, у живому погляді його очей світиться гострий розум та глибина думки.

У цей же період мисткиня створила ескізи для меморіальних до-

щок відомих жителів с. Старий Кривин на Славутчині – народного артиста України, професора Київської консерваторії Сергія Давидовича Козака та поета-пісняра, фронтовика Володимира Самійловича Семеновського, яким у 2001 році минуло б 80 років. Обоє були захисниками Вітчизни у криваві роки Другої світової війни, яка все ж не підірвала їм крил, щоб здійснити свій злет до висот творчості.

Сергій Давидович Козак закінчив військову академію ім. Фрунзе у званні підполковника. Міг стати воєначальником, але його покликанням стала музика. Закінчивши Московську консерваторію, тридцять два роки він провів на сцені Київського оперного театру, зіграв 60 ролей, серед яких князь Ігор, Тарас Бульба, Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко і інші. Він створив низку пісень, виховав славних послідовників, написав поему «Земля моя, доле моя», поетичну повість «Горинь», автобіографічну повість «Я не спав, мамо», пібліцистичну книгу «Шляхами побратимства», був громадським діячем.

Володимир Самійлович Семеновський торував свою життєву дорогу на журналістській ниві, працюючи довгий час у Хмельницькій обласній газеті. З-під його пера вийшли три збірки поезій «Дністер і збруч», «Сяйво калини» та «В єдинім строю». Пісні на його вірші і сьогодні звучать у репертуарі багатьох творчих колективів. На кожній дошці подано короткі біографічні дані про життя і творчість портретованих. Третій елемент комплексу – дошка, яка символізує те, що ці люди є творчими особистостями. Серед зображень – ліра, скрипичний ключ на нотному стані із нотами та книга і перо – символічні атрибути музиканта і письменника.

На честь 60-річчя визволення Славутчини від німецько-фашистських загарбників у с. Старий Кривин також було відкрито виготовлену скульпторкою меморіальну дошку Героєві Радянського Союзу Степану Івановичу Дикалову, який брав активну участь у звільненні від ворога Подільського краю, зокрема Славутчини, Кривина та Нетішина.

Протягом 2002–2003 років художниця створює три меморіальні дошки у реабілітаційному центрі «Говерла», працює над меморіальними дошками воїнам-афганцям Славутського району, відкриває меморіальну дошку героям Великої Вітчизняної війни у с. Нетішині.

Відкриття Світланою Лелях у 2004 р. меморіальної дошки Лесі Українки, встановленої на фасаді Славутської районної бібліотеки, зумовлено виявленням нових фактів у біографії видатної поетеси, що стосувалися її перебування у Славуті влітку 1904 р. Доведено, що поетеса лікувалася у кумисолікувальному закладі від туберкульозу. Цей факт було встановлено лише у 2003 році, а рядки однієї з поезій, в

якій згадуються «Славути красної бори соснові», дослідники біографії Л.Українки пояснювали як її подорожні замітки, коли вона їхала з Волині до моря через Славуту.

У 2004 році на V Всеукраїнському творчому конкурсі, який проходив у Києві, Світлана Лелях стала володаркою Диплома про присвоєння їй почесного титулу «Українська Мадонна», що свідчить про високу оцінку на державному рівні її багаторічного творчого доробку. Серія портретів оригінальної роботи мисткині вирізнялася незвичайною технікою виконання, особливо привернув увагу портрет Лесі Українки, виконаний на мідній пластині новим методом, який майстриня тримає в секреті, – крапковою графікою.

Помітне місце у творчості художниці займають графічні твори, особливо книжкова графіка. Ілюстрації до згаданих вище збірок поетів м. Негішина Ганни Митюк («Мить натхнення»), Віктора Гусарова («Средоточие»), Миколи Руцького («Вертеп смерті») – окрема сторінка у її творчій біографії. В ілюстраціях мисткині простежується вдумливе прочитання художнього твору, а також спроба реалізації її потенційних бачень у власних графічних інтерпретаціях.

Майстерно зображений Світланою Лелях пейзаж, який відкриває збірку поезій Ганни Митюк «Мить натхнення». Цей графічний твір є ілюстрацією до вірша «Стежка додому». На полотні постає тихе, неспішне життя українського села, одвічний неквапливий рух сільського буття, як альтернатива збентеженим, «галопающим» ритмам сучасності. Сонце освітлює стежину, яка кличе у далечінь, за обрій. Картина навіває на роздуми, сприймається як символ надій, чекання. З українського світовідчуття метафізичність красовиду відображена у хаті, воротях, соняшнику, стежині, що веде до рідного дому. «Мальовничий» світ, що віродився з дитячих літ, увібрав у себе все вартісне і дороге серцю. Українськість тут промовляє не лише змістом, а й художніми засобами, вражає ніби підтекстова народна образність, яка діє швидше на рівні підсвідомому, ніж у конкретних зовнішніх виявах. Художниця не нав'язує власного світогляду, проте прагне через призму особистих почуттів розбудити у сучасної людини відчуття рідного, національного.

Композиція для художниці – це мікро- і макрокосмос, який символічно відображений у зіставленні людини і безмежних просторів. Вона ніби непомітно створює могутній зв'язок людини зі Всесвітом, і звичайний побутовий сюжет переростає у символ. Як оберіг – дерево життя доповнює систему знакових символів. Настрій роздуму у картині підсилює зображений силует коня. І вже самому глядачеві автор

довіряє додумати, що покличе його в дорогу, яку він символізує. У цій ілюстрації Світлана Лелях використовує композиційний прийом, де основне дійство відбувається, найвірогідніше, десь там, за горизонтом, залежно від уяви, відчуттів, мислення та готовності глядача, і, можливо, розіллється на безліч інших сюжетних варіантів.

Незважаючи на чисто реалістичні візуальні образи, автор не звертається до надто складних форм. Це звичайна хата, дерево, сонце, квітка, стежина, кінь, ворота. Але тут немає й тіні примітивного натуралізму. Майстерний рисунок сміливо й природньо долає цю нарочиту натуральність і виводить композицію до своєрідної символіки й алегоричності. П. Білецький у згаданій вище праці стосовно подібних прийомів зображення у художніх творах пише: «Тому й сприймаються художні твори, як щось безмежно близьке, рідне, як частка нашого ества. Чим ширше коло мистецьких творів доступне нашому розумінню, тим краще, всебічніше розуміємо ми себе самих і людську суть взагалі» [2, с. 4].

В ілюстрації до циклу віршів «Тепло у серці бережу» художниця ніби дивиться на людину «зблизька». У рисах обличчя, у заглибленості погляду, у стані довгої задуми вона передає вразливість душі, допитливість розуму, мудрість та гідність.

Мисткиня високо цінує фізичну вроду і духовну красу. Композицію майже завжди доповнює природний світ, що живить творчу уяву, з нього виходять ті імпульси, що набувають у художньому творі образного змісту, де сонце, земля, хата, тополя, пара птахів у небі виступають певними символами, що несуть у собі різноманітні асоціації, освячені традицією. Великого значення набувають час і рух, відображення певної послідовності, протяжності дії, почуття, певного стану природи.

Композиція у творах С. Лелях – це спосіб, механізм, структура творення, реалізація задуму. Це завжди роздум про те, як побудувати твір, щоб у ньому було щось «поза кадром», тобто те, що відразу не впадає у вічі, а може бути прочитане пізніше, коли глибше пізнаєш сам твір. Художниці вдалося вміло показати не лише індивідуальний характер людини, повноту її внутрішніх переживань, а й відчуті сенс її життя на землі. Це не просто ілюстрації до поезії, це самостійні твори, які набувають філософського змісту.

Висловлене поетесою у циклі поезій «Тепло у серці бережу» художниця втілює у зорових образах, істотно доповнюючи текст, що допомагає ясніше розкрити образність віршів. Вона – проникливий читач та дослідник поетичних творів, майстерно домальовує та конкретизує словесні образи художніми. Площина графічного аркуша

умовно нагадує конверт, лист, у якому закохані мріють про зустріч, адже їх розлучають роки військової служби. Композиційний простір набуває багатогранності, оскільки загальний простір картини складається з багатьох реальних просторів, які з'єднані між собою. Навколишній пейзаж, в якому зорана земля, рідне село, небо, птахи, сонце, ненав'язливо підкреслює причетність зображеної молодої пари до всього того, що їх оточує. В. Касіян у книзі «Про мистецтво» зазначає: «Одним із засобів відтворення природного простору є осяжність зображень. Хмари відіграють особливу роль у графічному аркуші. Вони – декоративний акцент, арена діяльності духовних персонажів, регулятор освітленості об'єктів... Своїм клубчастим виглядом, плавністю, осяжністю, легкістю хмари... свідчать про повітря, про його «дихання», рух і вологість» [3, с. 91]. Зображення хмар сприяє усвідомленню закономірностей повітряної перспективи. Досить контрастний за змістом нижній план графічного аркуша. У ньому – стрімкий рух поїзда смерті в Афганістан. Проникливо, захоплююче й стримано графічною мовою розповідає художниця про плинність буття, про щастя людини жити й любити все навколо себе, про величну силу кохання, що допомагає долати труднощі. З приводу графічних зображень на противагу живопису П. Білецький у раніше зазначеній праці писав: «Таким чином, графіка не менш, ніж інші мистецтва, здатна розв'язувати значимі і складні проблеми, створювати образи великої емоційної сили, передавати будь-які ідеї, почуття й думки» [2, с. 82].

Дуже знайомий і близький світ творчої натури С. Лелях передає у мініатюрі до вірша «Мить натхнення». Вона відображає насамперед загальний настрій поетичної задумливості, елегійного стану героїні, що так співзвучний ліричному плину її віршів. Глибокий психолог, знавець найпотаємнішого в людині, вона вміло увиразнила зовнішність і характер героїні. У світлому погляді очей, у ледь помітній усмішці, що залягла в куточках вуст, відчувається лагідна і щира натура. Ледь повернене обличчя поживляє композицію і надає зображенню природності. На задньому плані – невеличкий пейзаж, в якому неодмінно сонце і дерева – природа – постійний супутник поета.

Тема митця знайшла відображення і в ілюстрації до збірки віршів Віктора Гусарова «Средоточие». На відміну від попередньої ілюстрації, в якій був яскраво виражений образ людини творчості і зафіксована якась одна мить її життя, а саме – мить натхнення, у цій ілюстрації не відтворено жодної дії чи конкретного героя, а узагальнені образи митців зринають в уяві глядача. Настрій багатьох віршів із цієї збірки передається в ілюстрації, яка складається з чотирьох малюнків, які

створюють композицію твору. У кожному малюнку ще і своя композиція, свій театр, де розгортається окремий сюжет. Спогад чи очікувана мить радості зустрічі, а чи, може, не здійснена мрія або втрачена назавжди надія. Може, задумливі образи слід сприймати як філософські символи самотності, які втілюють найпотаємніші думки автора, адже самотність – це іноді краще, ніж товариство, це певний екстаз творчості: усе справжнє, глибоке зріє тільки на самоті, і зростання душі можливе тільки завдяки їй.

Досить оригінально створений на папері Світланою Лелях «світ-дублікат» із віршів Віктора Гусарова. Художниця використовує площу раціонально, розмістивши три сюжетно-тематичних вузли без скупчення і тісноти. Світ розподілено на три простори: земний, небесний та водяний, у кожному – своє неповторне життя. Однією з найцікавіших художніх особливостей є трактування представлених образів у реальних формах і просторі. Образ навколишнього світу, з його щедрістю землі, багатством лісів та безмежністю морів, сповнений динаміки. Все зливається у дивовижний поетичний образ – багатий асоціаціями, але водночас органічний, єдиний.

Збірки віршів Ганни Митюк «Мить натхнення» та Віктора Гусарова «Средоточіє» з ілюстраціями Світлани Лелях, видані окремими книжками, можна розглядати як один «художній організм», як серії віршів і малюнків, що об'єднані спільною темою. Ілюстрація йде за сюжетом поетичного тексту, сказане словами малюнок художниці втілює в зоровому образі. Мова книжкової графіки Світлани Лелях досить лаконічна. Часто ілюстрацією художниці вдається передати складний підтекст твору, що ховається за словами. Таким чином досягається гармонія, коли твір та ілюстрація становлять єдине ціле.

Особливі завдання виникають перед графіком, коли його твір призначений для періодичного видання. Тут із номера в номер зберігається принцип побудови сторінок, розміщення матеріалів. Природно, що на це доводиться зважати. Тому від книжкової графіки відокремлюють газетно-журнальну графіку. Малюнки Світлани Лелях досить часто зустрічаємо на сторінках місцевих газет. Вони різні за тематикою і призначенням.

Проте особливу увагу слід звернути на серію ілюстрацій, присвячених жіночій тематиці. Що властиве жіночій природі? Де заховані її витоки? У чому її призначення? Ці питання розкриваються у творах мисткині. У художниці немає зовнішніх, випадкових тем, вона не вирішує в графіці суто формальних завдань, картини виникають як матеріалізація духовного. Світло любові, душевне тепло, відверта

щедрість, безмірна ласка, добродійність, яка здатна зупинити всі негаразди світу, оберігти від злого і ненависного, – це ті риси, якими наділила вона свої жіночі образи. Сюжету малюнок майже не має, мотив тримається на суто емоційному змісті, тремтливій витонченості форми. Якщо цей зміст спробувати передавати словами, втратиться щось важливе, ніжно невловиме. Ліричний образ жінки відзначається особливою одухотвореністю та життєвою повнокровністю. Леда помітна усмішка на гарному обличчі, виразні очі, пишна довга коса відзеркалюють ознаки жіночності, її привабливість і красу. Ліризм образу великою мірою досягається плавною заокругленістю ліній, відчувається прагнення створити опоетизований, позбавлений буденності образ берегині. У жіночих образах С. Лелях бачить життєдайну силу життя, в її долонях – щастя без меж, всеперемагаюча радість буття, дивовижний світ. Мовою графіки художниці вдається передати найбільш співзвучне жіночим почуттям. Такі ілюстрації розміщувалися на титульних сторінках місцевих газет «Перспектива», «Енергобудівник», «Нетішинський вісник», «Пульс», «Трудівник Полісся» і були своєрідним подарунком та поздоровленням жінкам, найчастіше – до 8-го Березня та інших свят.

Простежуючи художній доробок мисткині Світлани Лелях, доходимо висновку, що її творчість різноманітна не тільки в плані тематики та сюжетності творів, а й у плані виконання їх у різних жанрах, техніках та матеріалах із застосуванням яскравих і глибоко символічних виражальних засобів та прийомів. Постійно експериментуючи, мисткиня знаходить нові можливості підвищення художньої виразності творів. Вона здебільшого синтезує образотворчі прийоми і засоби зображення в графіці, скульптурі, літературі, дизайні, різьбі по дереву та металу, використовуючи й техніку барельєфу, декоративно-ужиткового мистецтва, застосовуючи соломку, тканину, корінці та гілки дерев, навіть роги тварин та інші найрізноманітніші природні матеріали. Багато виготовлених творів мисткиня дарувала як пам'ятні подарунки, сувеніри. Тому у домі тих, з ким вона спілкувалася, часто можна побачити її вироби, що завжди викликають цікавість. На сторінках місцевих періодичних видань часто друкуються її поезії. А у 2009 році – ще один вияв творчої натури. Вона створює документальний фільм про історію рідного села Лисиче загалом і своєї родини зокрема, де акторами є її односельці. Згодом видає книгу мемуарно-публіцистичного характеру «На зболених крилах любові», в основі якої – спогади рідних, друзів, знайомих, з яких постає минуле її малої Вітчизни.

Світлана Лелях є одним із тих мистців, чії творчі зусилля спричинились до формування сучасного мистецтва і загалом формування духовного обличчя Славутчини. І важко переоцінити такі зусилля, бо вони впливають на самовизначення культури регіону в процесі її відродження, розвитку.

Як бачимо, доробок Світлани Лелях багатогранний, що дає змістовний матеріал і ґрунтовний привід для дослідження та більш вичерпного простеження різноманіття вимірів художнього буття, формування напрямів духовного кредо мисткині, основних орієнтирів та віх професійного зростання, психології особистості, дає матеріал до глибшого розуміння природи творчості автора.

Література:

1. Андрущенко Т. Мистецький твір як процес // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 3.
2. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв. – К.: Мистецтво, 1973. – С. 4-8 .
3. Касян В. Про мистецтво. – К.: Мистецтво, 1970.
4. Культура і побут населення України: Навч. Посібник. – К.: Либідь, 1991.
5. Руцький М. Голгофа: Документальна історична розповідь. – Рівне: Світанкова Зоря, 1996. – С.170–171.
6. Польові записи, здійснені Янковською Ж. О. та Лещенко Т. В. під час розмов із мисткинею Світлоною Лелях.